

УДК [336.717.061(477):336.76](043.3)

О. А. Лаврик,

к. е. н., старший викладач кафедри фінансів та кредиту,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ ВКЛАДНИКІВ БАНКУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

O. Lavryk,

Candidate of Economic Sciences, Senior Teacher of Credit

and Finance Department, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

THE INCREASE OF TRUST LEVEL OF BANK DEPOSITORS DURING REALIZATION OF THE BANK CREDITING

Удосконалення механізмів банківського кредитування та його постійний розвиток залишається одним із основних шляхів виходу України із кризового стану. Скорочення останнім часом банками своєї діяльності у сфері кредитування, внаслідок світової економічної кризи та внутрішньої політичної кризи, похитнула економіку нашої держави та помітно вплинула на показники кредитного портфеля українських банків, динаміка розмірів та структури яких останніми роками бажає кращого.

Метою наведеної статті є удосконалення методичного забезпечення банківського кредитування в Україні, яке обумовило розробку механізмів фінансового посередництва.

Вирішення поставлених задач здійснюється за допомогою методів оцінки та аналізу ризиків і ефективності фінансування, оцінки фінансово-економічних показників діяльності, моделі оптимальної структури кредитного портфеля, статистичних методів.

Результатом банківської кризи стала масова недовіра банків до клієнтів і навпаки, що стало наслідком активного розвитку форм приватного кредитування. Більшість банків заморозили власні кредитні програми або суттєво посилили вимоги до потенційних позичальників, це змусило останніх шукати інші, альтернативні джерела фінансування, що призвело до зростання кількості звернень до приватних інвесторів.

The updating of bank crediting and its constant development remains one of the basic ways for Ukraine to overcome crisis. Recent reduction of bank crediting due to the world economic crisis and internal political crisis damaged the economy of our country and considerably affected the credit portfolio indexes of Ukrainian banks whose dynamics of value and structure leave much to be desired.

The objective of this article is to update methodical provision of bank crediting mechanisms in Ukraine, that stipulated the development of financial intermediation.

The tasks are solved by estimation and analysis methods of risks and financing efficiency, the estimation of financial and economic performance, the model of optimal credit portfolio structure, statistical methods.

The result of bank crisis became the mass mistrust to banks from their clients and vice versa, that became the consequence of active development of forms of the private crediting. Most of the banks put their own credit programs on ice or substantially strengthened requirements to the potential borrowers, it compelled the last ones to search other, alternative sources, that was resulted to the increase of amount of addresses to the private investors.

Ключові слова: банківські установи, кредитні портфелі банків, інвестиції, фінансове посередництво, депозити, кредити, іноземна валюта.

Key words: bank credit portfolio, banking institution, bank rate, financial intermediation, deposits, credits, foreign currency.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є удосконалення методичного забезпечення фінансового посередництва в Україні, яке обумовило розробку механізмів банківського кредитування

Завданням статті є дослідження питань розвитку банківського кредитування як основи фінансового посередництва, на сучасному етапі діяльності фінансового ринку в країні [2], які дуже актуальні на сьогоднішній день. У статті проведено дослідження та зроблено порівняльний аналіз різних положень, що дозволяє структурувати загальне наукове уявлення про банківське кредитування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стабільна діяльність фінансового сектора країни неможлива без активного залучення депозитів широких верств суспільства в обіг спеціалізованих фінансових посередників, забезпечення однакових умов доступу компаній до джерел фінансування діяльності. Одним із напрямів забезпечення ефективності діяльності фінансової системи країни є розвиток фінансової та загальноекономічної грамотності та довіри, що супроводжує фактично усі фінансові процеси: інвестування, кредитування, довірче управління, страхування тощо.

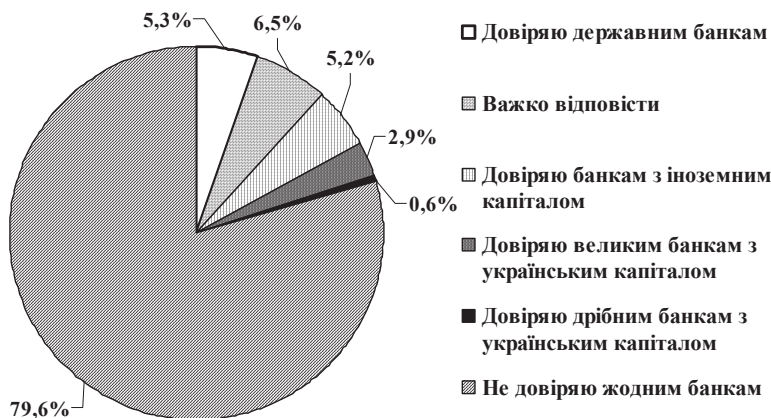

Рис. 1. Рівень довіри населення України до банків станом на кінець 2014 р.

Джерело: [4].

Фінансові ресурси населення є важливим джерелом наповнення ресурсів банків. Від їх структури та обсягу суттєво залежить здатність банків формувати активи, заробляти доходи і прибутки, зберігати ліквідність на необхідному високому рівні. Водночас сьогодні банки стоять перед проблемою, пов'язаною з масовим відтоком коштів приватних вкладників, що суттєво знижує ліквідність банків. Хоча, на думку Національного банку України, банківська система перед початком кризи 2008—2009 рр. мала достатній запас міцності, офіційні дані спростовують дану тезу. Протягом 2006—2014 рр. відношення депозитів до кредитів суттєво знизилось (з більш ніж 93 до 49 %). Це означає, що банки стали здійснювати кредитування за рахунок запозичених коштів, в основному за кордоном. Крім цього, до початку кризи приблизно 70 % підприємств і фізичних осіб були вкладниками в національній валюті, тоді як більше 50 % кредитів становили кредити в іноземній валюті. Зниження обмінного курсу гривні призвело до того, що вкладники банків почали вилучати кошти з гривневих банківських рахунків і конвертувати їх в іноземну валюту. Саме з цим і був пов'язаний введений НБУ 11 жовтня 2008 р. мораторій на дострокове вилучення вкладів [3].

Незважаючи на всі маркетингові ходи банків, зупинити відтік так і не вдалося, не говорячи вже про приплив коштів населення. За оцінками експертів, поза межами фінансової системи потенційні вкладники акумулювали понад 190 млрд грн. (у гривні та іноземній валюті). В докризові часи небанківські заощадження домогосподарств були в 2—2,5 рази менше. Сучасне ж їх зростання багато в чому обумовлене зниженням довіри до фінансових посередників [3]. На початок 2015 року рівень довіри населення до банків став найгіршим за весь період незалежності України. Якщо у серпні 2007 року, за даними аналітичної групи "Центр", українським банкам довіряло 88 % населення, то вже у вересні 2008 року цей показник знизився до 59 %, а на кінець 2014 року він впав до 21 %, зменшившись майже втричі [1; 4].

Рівень довіри населення України до банківської системи представлено на рисунку 1.

Саме наступні критерії формують рівень довіри населення та підприємств до банківської системи:

- довіра до інституту державного управління в цілому;
- рівень політичної стабільності;
- доступність та коректність інформації про стан економіки в країні;
- поінформованість населення про результати діяльності банків;
- наявність державних гарантій по банківським вкладам;
- стан фондового та грошово-кредитного ринків у країні;
- міжнародні та внутрішні рейтинги банків;
- рівень інформаційної прозорості у банківській системі;
- прибутковість/збитковість діяльності банків;
- рівень доступності банківських послуг для населення.

При цьому перші шість критеріїв формуються на макрорівні, інші — на рівні окремих банків та банківської системи. Проаналізуємо дані критерії детальніше. Ступінь довіри населення до державного управління визначається

ставленням домогосподарств до всіх суб'єктів та інститутів державного управління, включаючи центральні та місцеві органи державної влади та НБУ. Якщо громадянин знає, що у випадку порушення його прав і свобод держава сприятиме їх захисту, це буде підвищувати загальний рівень довіри. Якщо держава забезпечує надійне та стабільне правове поле, якого дотримуються усі органи державної влади, то вони будуть довіряти такій державі. На жаль, рівень довіри населення до державних інститутів України є низьким, а правове поле недосконалим. Переважна більшість нормативно-правових документів потребують серйозного вдосконалення, оновлення та доопрацювання відповідно до європейських та міжнародних стандартів. Вони повинні забезпечувати ефективну діяльність суб'єктів економічних відносин, а не спонукати до використання правових колізій для легалізації нелегальної діяльності, уникнення податків або іншої протиправної діяльності. На рівень довіри населення також впливає і несвоєчасне прийняття рішення щодо проблемних банків, як у випадку з Промінвестбанком, коли таке затягування спричинило паніку серед вкладників та відтік депозитів з банківської системи. В Росії, на відміну від України, фінансова криза не спричинила такого різкого падіння рівня довіри населення до банківської системи, оскільки вкладники були впевнені, що здійснюючи банківський вклад, вони надійно захищені державою у правовому та регулятивному полі.

Рівень політичної стабільності в державі визначає рівень розвитку її економіки. У випадку ефективної діяльності інститутів державної влади, дотримання ними адекватної регуляторної позиції, своєчасного реагування на непередбачувані ситуації національна економіка буде стабільно розвиватися. В Україні ж спостерігається зовсім протилежна ситуація. Загострення політичного протистояння, безсистемна та неузгоджена державна політика поглиблюють економічну кризу в державі та роблять її більш тривалою. Політична стабілізація повинна стати катализатором економічного відновлення та зростання.

Інформаційне забезпечення населення також відіграє вагомую роль у формуванні їх довіри до банківської системи та держави в цілому. Якщо громадяни знатимуть, які процеси відбуваються в банківській системі, їх причини, чому держава здійснює непопулярні кроки, вони не будуть втрачати довіру до держави та банківської системи. Українці отримують інформацію переважно з новин, політичних ток-шоу та інтернет-ресурсів, проте досить часто в цих джерелах застосовується професійна економічна лексика, яка є незрозумілою пересічним громадянам через низький рівень їх фінансової грамотності. Населення зацікавлене у стабільності своїх доходів, їх зростанні та постійному характері; вони в переважній своїй масі не цікавляться тими фінансовими інструментами, які для цього використовує держава.

У зв'язку із громадськістю найголовнішим аспектом є простота та зрозумілість формулювання думок та меседжів, яких на даний момент дотримуються лише невелика кількість політиків. Досить часто можна зустріти хибне трактування економічної інформації в засобах масової інформації, або взагалі її викривлення.

Що стосується державних гарантій вкладникам банків в Україні, то вони забезпечуються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, який був створений у 1998 р. Діяльність даного фонду направлена на відшкодування коштів українським вкладникам тих банків, які неспроможні виконати свої фінансові зобов'язання. Капітал фонду формується за рахунок грошових внесків банків — членів Фонду (відповідно до закону початковий внесок банку в розмірі 1 % статутного капіталу банку вноситься початково при набутті членства, а щорічні внески сплачуються двічі на рік — по 0,25 % від депозитного портфеля [3]). Стабільна робота фонду та його забезпеченість ресурсами сприяє підвищенню рівня довіри населення до банків. Втім, на сьогодні капітал ФГВФО є набагато меншим від розміру сукупного депозитного портфеля банківської системи, більше того — він навіть не покриває обсяг депозитного портфеля будь-якого найбільшого банку. Тому у випадку банкрутства банку з першої групи ФГВФО виявиться неспроможним відшкодувати збитки вкладників, що ми на сьогодні спостерігаємо у випадку з Дельта-банком. У зв'язку з банківською кризою максимальний розмір виплат по відшкодуванню Фондом вкладів фізичних осіб наприкінці 2008 року був збільшений

з 50 до 150 тис. грн., а трохи згодом — до 200 тис. грн., при цьому держава не забезпечила можливостей збільшення ресурсів Фонду з інших джерел: внески банків не змінилися, а навіть знизилися, а залучати кредити (як це практикується в окремих країнах Європи) фонд гарантування не має права. Таким чином, капітал Фонду є недостатнім та потребує термінового нарощування.

Наступним чинником, який визначає рівень довіри населення до банків, є стан фондового та грошово-кредитного ринків у країні, які в часи кризи демонструють низхідну динаміку. Вітчизняний фондовий ринок відреагував на початок економічної кризи падінням індексів та обсягів торгівлі у I кварталі 2008 року. Так, індекс ПФТС обвалився із 1 174 пунктів, станом на 01.01.2008, до 301 пункту станом на 31.12.2008, тобто падіння склало 74,4 % (найбільше падіння фондового індексу у світі під час кризи 2008—2009 рр.), а протягом січня — березня 2009 р. — ще на 32 %. Незначне зростання індексу почалося тільки в останні дні березня. Станом на 10.04.2009 індекс ПФТС встановився на рівні 295 пунктів [2].

Валютний ринок в Україні також характеризується високим рівнем турбулентності. Протягом 2008 року офіційний курс гривні до долара США впав із 5,05 до 7,7 грн. за долар, що склало на 52,5 %, у 2013—2014 рр. гривня девальвувала ще на 200 % [5]. Це було обумовлено неконтрольованим спекулятивним зростанням попиту населення та імпортерів на іноземну валюту, причиною чого були: необхідність погашення великих зовнішніх боргів державою та корпоративним сектором, валютних кредитів населенням, небажанням експортерів заводити валютну виручку в Україну через валютні обмеження тощо. Комплексна стабілізація банківського сектора, валютного та фондового ринків сприятиме покращенню ситуації у фінансовій системі та відновленню довіри населення до банківської системи.

Зазначені вище макроекономічні фактори, окрім відтоку депозитів, також призводять і до суттєвого скорочення кредитування через відсутність впевненості суб'єктів економіки у майбутніх доходах та зростання вартості кредитів.

Переїдемо до розгляду мікроекономічних критеріїв формування довіри населення до банків. Першим критерієм, на нашу думку, є внутрішній рейтинг банку в країні. Він формується як національними рейтинговими агенціями, так і міжнародними. Найбільш відомими з останніх є Fitch, Moody's, Bloomberg та Standard & Poor's. Втім рейтинг банку, встановлений міжнародними рейтинговими агенціями, завжди буде нижчим від суверенного рейтингу країни. У лютому 2009 р. агентство Standard & Poor's понизило довгостроковий та короткостроковий суверенні рейтинги України в іноземній валюті з "В/В" до "ССС+/С", в національній валюті — з "В+/В" до "В-/С", а прогнози рейтингів — зі "стабільного" на "негативний". Рейтинг "ССС" засвідчує високий рівень ризику неплатоспроможності держави за отриманими кредитами; рейтинг "В" відображає наявність значних кредитних ризиків, при яких зобов'язання, термін розрахунку за якими вже настав погашаються, проте платоспроможність у найближчому часовому діапазоні визначається макроекономічною ситуацією в державі. "Негативний" прогноз по суверенним рейтингам свідчить про те, що рейтинг може бути знижений знов, якщо в подальшому спостерігатиметься затримка виплат по борговим зобов'язанням країни та погіршення внутрішньої економічної ситуації. Значення прогнозу за суверенними рейтингами може бути підвищене до "стабільного" за умови проведення державою ефективних та дієвих заходів по фінансовій стабілізації. Міжнародне агентство FitchRatings понизило довгостроковий рейтинг України по зобов'язанням в іноземній та національній валютах на одну позицію — з "В+" до "В", а рейтинг за національною шкалою був знижений "з "uAA+" до "uBBB [1].

Не менш важливим є рівень інформаційної прозорості банків, тобто відсоток розкриття інформації банків про свою діяльність та структуру власності. Агентство фінансових ініціатив та рейтингове агентство Standard & Poor's оприлюднили результати аналізу інформаційної прозорості найбільших вітчизняних банків України за 2008 рік, активи яких перевищують 80 % активів всієї банківської системи. Критеріями оцінки рівня прозорості банків стали рівень оприлюднення інформації про структуру власності банку, стан його корпоративного управління, повнота фінансової та операційної звітності, надання інформації про роботу наглядової ради та правління, тощо — всього 116 критеріїв. Найкращим банком за рівнем розкриття інформації став Укресімбанк, загальний показник прозорості

якого склав 63,7 %. На 2 місце піднявся Райффайзен Банк Аваль (62,8 %), на 3 — Кредобанк (55,7 %). Різко погіршили свою прозорість банки "Хрещатик" та Тас-Коммерцбанк. Середнє значення показника інформаційної прозорості по банківській системі знизилося до 41 %. У той же час 10 найбільших банків світу (серед яких "JP Morgan Chase", Deutsche Bank, ING Bank, UBS, USBC, Bank of America, Citi group inc., "ABN Amro", Royal Bank of Scotland та "CreditSuisseGroup") у 2006 році мали середній рівень прозорості 78,5 % [6]. Низький рівень прозорості банків відіграє важливу роль у дестимулюванні банківського кредитування. Перш за все, через зниження впевненості клієнтів банку у його чесності та відповідальності. Банк, який має низький рівень прозорості, з більшою імовірністю буде приховувати окремі умови кредитування, або буде змінювати їх за власним розсудом не погоджуючи з клієнтами, що відповідно відлякує останніх.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Вищезазначене також є справедливим і для критерію прибутковості діяльності банку. Жодна людина не здійснить вклад у банку, який має збитки. Позичальники також мають уникати такого банку, оскільки цілком імовірно, що він буде за їх рахунок покращувати власне фінансове становище.

Впливає на рівень довіри клієнтів до банку і доступність його послуг, що виражається у близькості банківських відділень, ефективній комунікації з банківськими працівниками, доступності та простоті інтерфейсу онлайн-банкінгу. За наявності великої кількості банків клієнт має можливість вибору поміж них.

Результатом банківської кризи стала масова недовіра банків до клієнтів і навпаки, що стало наслідком активного розвитку форм приватного кредитування. Більшість банків заморозили власні кредитні програми або суттєво посилили вимоги до потенційних позичальників, це змусило останніх шукати інші, альтернативні джерела фінансування, що призвело до зростання кількості звернень до приватних інвесторів. При цьому основними провідниками ідей приватного кредитування стали ломбарди та кредитні брокери, кількість яких значно збільшилася.

Література:

1. Матеріали інформаційного сайту "Информационный портал о личных инвестициях и финансах "Investfunds"" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.investfunds.ua>
2. Матеріали інформаційного сайту "Перша Фондова Торговельна Система" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pfts.com>
3. Матеріали інформаційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
4. Матеріали інформаційного сайту Національного рейтингового агентства "Рюрик.ua" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rurik.com.ua>
5. Основні тенденції валютного ринку України / Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
6. Офіційний веб-сайт Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

References:

1. Materials of informative web-site Investfunds (2015), "Informative portal about the personal investments and finances", available at: <http://www.investfunds.ua> (Accessed 27 October 2015).
2. The First Fund Trade System (2015), available at: <http://www.pfts.com> (Accessed 27 October 2015). Materials of informative web-site of the National bank of Ukraine [Electronic resource]. Regim of access: of <http://www.bank.gov.ua> (Accessed 27 October 2015).
3. National rating agency Rurik.ua (2015), available at: <http://rurik.com.ua> (Accessed 27 October 2015).
4. Official web-site NBU (2015), "Basic currency market of Ukraine", available at: <http://www.bank.gov.ua> (Accessed 27 October 2015).
5. Official web site of the World Bank (2015), available at: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> (Accessed 27 October 2015).

Стаття надійшла до редакції 18.11.2015 р.